

2022, 9(1): 281-286

DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2022.1.281286>

Söyleşi

ÜMİT BEKTAŞ'LA SÖYLEŞİ: GÖRSELLER ÜZERİNDEN SAVAŞ VE DİJİTAL SAVAŞLAR

Ayşe Nevin YILDIZ¹

Savaşlar insanlık tarihinin bir parçasıdır. Hatta insanlık tarihini savaşlar tarihi, kültürü de bu savaşların deyim yerindeyse bir sonucu olarak ele alan paradigmlar mevcuttur. Savaş paradigmlarına karşı konumlanan ve bunları dönüştürmeyi amaçlayan barış çalışmalarının bize gösterdiği, iletişim araçlarının savaş kültürünün meşrulaştırılmasında olduğu gibi, doğallaştırılıp yaygınlaştırılmasında da büyük payının olduğudur. Zira fiziksel kültürel ve yapısal şiddet tarafından sistemli bir biçimde örülen bir savaş kültürü mevcuttur ve bu kültürün yerini barış kültürüne bırakabilmesi için barış gazeteciliğinin varlığı büyük önem taşır. Neredeyse başlangıcından bu yana savaş gazeteciliği olarak icra edilegelmiş olan gazetecilik mesleğinin, barış kültürünün inşasında ne tür işlevler ve sorumluluklar üstlenebileceği sorusu ise her savaş döneminde tekrar sorulmaktadır. Gazeteciliğin barış ile bağlantılı etiği bir yana, diğer bir taraftan teknoloji adeta Marshall McLuhan'ın "araç mesajdır" ifadesinin altını çizercesine olayları biçimlendirmektedir. Nitekim savaşların, teknolojik gelişmelerle birlikte bir gösteriye dönüşmesi bildiğimiz bir şey olsa da özellikle bu röportaja konu olan Rusya-Ukrayna Savaşından hareketle savaşın imgeleştirilmesinin tamamıyla dijitalleştiğini söylemek mümkün. Daha açık bir ifadeyle, bu savaş örneğinde savaşın imgeler üzerinden verildiğini, tarafların kamuoyu desteği almak için adeta bir iletişim savaşı sürdürdüğünü izleyebiliyoruz. Biz de Moment Dergi olarak, sahada neler oluyor, bu savaşı yeni kılan ne, bizi neler bekliyor ve dahası biz bu savaşı nasıl okumalıyız sorularını Ümit Bektaş'a sorduk.

¹ Ayşe Nevin YILDIZ, Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi İletişim Bilimleri Bölümü, ORCID:0000-0002-0524-5029, newaysenevinildiz@gmail.com

Söyleşi tarihi: 15.05.2022

Savaşın tüm hızıyla sürdüğü Ukrayna'da çalışırken sorularımızı yanıtlayan Reuters Haber Ajansı foto muhabiri Bektaş 1972 yılında Ankara'da doğdu. Lise yıllarından itibaren fotoğraf çekmeye başladı. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden mezun oldu. 1993 yılında Milliyet Gazetesi Ankara Bürosu'nda foto muhabiri olarak göreve başladı. 2004 yılında Milliyet Gazetesi'nden ayrılarak Reuters Haber Ajansı'na geçti. Halen bu ajansta haber fotoğrafçılığı yapmaya devam ediyor. Kariyeri boyunca elliye aşkın ülkede görev yaptı. ABD'nin Irak'ı işgalini ve Afganistan'daki NATO operasyonunu iliştilmiş gazeteci olarak takip etti. Bosna, Cezayir, Kosova, Gürcistan, Sırbistan, Suriye, Hong Kong, Sudan ve Ukrayna gibi çatışma ve savaş bölgelerinde habercilik yaptı. Çektiği fotoğraflar Time ve Newsweek dergilerine kapak oldu, dünyanın saygın gazetelerinde çok sayıda fotoğrafı yayınlandı. 1995, 2011 ve 2022 yıllarında Türkiye Foto Muhabirleri Derneği tarafından verilen Yılın Basın Fotoğrafı ödülüne layık görüldü. 2010 yılında ise Abdi İpekçi Gazetecilik Ödülü'nü kazandı.

Ayşe Nevin Yıldız: *Ukrayna'dan, savaş ortamından yeni döndün ve birçok şeye tanıklık ettin. Her şeyden önce bir gazeteci olarak kendi tanıklığını ve görüp yaşadıklarınla ilişkilenme halini nasıl tanımlarsın?*

Ümit Bektaş: Ben Kiev'e Ukrayna ile Rusya arasındaki gerilim tırmanırken, ancak henüz silahlı çatışmaya dönüşmemişken gittim. Açıkçası savaş çanları çalarken bu kadar yaşayan, sokakları civil civil bir kent beklemiyordum. Rusya Büyükelçiliği önünde bir protesto eylemi izledim o günlerde. Protestocu sayısının azlığına hayret ettim. Sanırım insanların çoğu yaşanan gerilimin çatışmaya dönüşmeyeceğini düşünüyor ya da umuyordu. Ne zaman Rus işgali başladı, hemen o gün Kiev tamamen farklı bir şehir görünümünü aldı.

İnsanlar sokaklardan çekildi, metrolar sığınağa dönüştü, çok sayıda insan görece daha güvenli olan ülkenin batısına ya da komşu ülkelere gitti. Marketler, benzin istasyonları, lokantalar, mağazalar kapandı. Şehir adeta hayalet bir kent halini aldı. Sokaklara kontrol noktaları, barikatlar kuruldu. Bu kadar hızlı bir değişime tanıklık etmek ve bu değişimin hızlı barış durumundan savaş haline geçiş şeklinde gerçekleşmesi,

herkes gibi Ukrayna'da çalışan gazeteciye de olumsuz etkiliyor. Daha karamsar, daha üzgün, daha depresif oluyorsun haliyle. Ama gazetecilik içgüdüğü hemen öne çıkıyor ve kendini yeniden işine veriyorsun. Görüp yaşadıklarını kendine saklayıp olan biteni anlatmaya çabalıyorsun.

Ayşe Nevin Yıldız: *Kaç yıllık savaş muhabirisin? Birçok farklı savaşa tanıklık ettin. Sence Ukrayna savaşının diğer savaşlardan farkı ne? Bir gazeteci olarak gözlemlerin nelerdir?*

Ümit Bektaş: Kuşkusuz bu tanık olduğum en dijital savaş. Müthiş bir enformasyon akışı var ve bu akış içinde muhabir olarak doğru ve anlatmaya değer olanı bulmak zorundasınız. Hızlı olmak gerekliliği de cabası. 2000'lerin başında Irak ve Afganistan savaşında yaşananları bugünle, özellikle teknoloji açısından

kıyaslandığımda yeni bir çağda olduğumuzu düşünüyorum. İnternetin yaygınlaşması, mobil cihazlardan internete erişim olanağı, kameraların cep telefonlarına entegre hale gelmiş olması, sosyal medyanın yaygınlığı ve gücü... Tüm bunlar insanları olan biteni hem izlemeye hem de olanların parçası olmaya itiyor. İnteraktif bir ortam. Sudan'da, Endonezya'da evinizde oturup bu sepete birkaç haber de siz atabilirsiniz ve alıcı bulmanız hiç şaşırtıcı olmaz. Hal böyle olunca ana akım medyanın olaya ilgisi de büyüyor. Olay dediğimiz savaş tabii burada. Savaş dahi olsa, esasında gazetecinin yaptığı tutarlı bir öyküleme ortaya koymaktır. Şimdi olay yerindesiniz, iyi iş yapan bir öykünüz var. İyi bir haber adına sonuna kadar kullanıyorsunuz kaynakları. Neticede haber dolaşıma giriyor. Bir döngü oluşuyor: İnsanlar bu haber üzerinden Ukrayna'yı izliyor. Haber izlendikçe daha çok işleniyor. Şimdi, Ukrayna Savaşı'na dönecek olursak, buraya özgü ne diyebilirim?... Bir kere, bundan daha dijital ve görsel bir savaş yaşamadık daha önce. Ve sanırım bundan sonra hiçbir yeni savaş da eski savaşlara benzemeyecek. En azından savaşlar artık sadece cephede değil sanal dünyanın sosyal medya cephelerinde de çok şiddetli yaşanacak. Ukrayna Savaşı bize bunu gösterdi. Öte yandan savaşın yaşandığı coğrafya Avrupa. Bu, belki de üzülenek belirtmek gerekir, profesyonel haberciliğe yoğun talebi olan kitlenin olaya ilgisini de artırmış durumda. Yani, Avrupa açısından bir nevi arka bahçede olanları izlemekten kapı önünde olanları izlemeye geçilmiş durumda. Hal böyle olunca gazetecilik işi yoğun bir çaba gerektiriyor. Ukrayna'yla yatıp Ukrayna'yla kalkan bir dünyaya yeni, derinlikli, kesintisiz ve elbette görselliği yüksek bir hikâye anlatmak zorundasınız. Bu sadece çok yorulmak demek değil, hızın ve dezenformasyonun yoğun olduğu bir ortamda çok hata yapma riski de demek.

Dezenformasyon ve manipülasyon hep vardı aslında. Ama muhtemelen hiçbir savaşta bu denli yoğun kullanılmadı. Dijital araçların yetenekleri ve kolay erişilebilirliği "fake news" üreticilerine sonsuz fırsat yaratıyor. Ellerin altında güçlü bir bilgisayar, *photoshop* ve bir dolu programla, oturup olmayan haberler üreten ya da olanları çarpıtan bir dolu insan var bugün. Eskiden haberler yalanlanırdı. Şimdi kendi aleyhine yalan haber üretilip bunu karşı tarafa sahiplendiren, sonra da "karşı tarafın haberi nasıl da yalan" diye sözüm ona haberin ipliğini pazara çıkaran kaynaklar var. Son dönem teknolojik gelişmelerin neticesinde, yurttan gazeteciliğine methiyeler

düzerken haberi profesyonellerden alma zamanı kapanıyor diyenler vardı. Ama örneğin Ukrayna ile birlikte bir kez daha açıkça ortaya çıktı ki haber profesyonellerine hep ihtiyacımız olacak.

Ayşe Nevin Yıldız: *Jean Baudrillard Irak savaşı için aslında hiç yaşanmamış demişti, zira bu savaşın imgeler üzerinden olduğu tezini savunuyordu. Ukrayna için de*

benzer bir tespitte bulunmak mümkün mü sence, ya da Irak için de doğru muydu bu tespit? İki savaşı karşılaştırdığımızda Irak'tan gelen görüntüleri ağırlıklı olarak havada patlatılan füzeler oluşturuyordu, oysa Ukrayna'dan gelen imgeler ölü bedenler, yıkık evler ve şehirlerle dolu.

Ümit Bektaş: Savaş binlerce kilometre uzaktakiler için bir gerçekliğe oturtulamayan bir durum olabilir. Tanık olunan şey sonuçta bir fotoğraf makinasının içinde döndüğü yer kadar, ya da 35mm bir lensin genişliğine hapsolmuş durumda. Bu durumda semboller üzerinden düşünmek olası. Nitekim her önemli haberin bir imgesi var. Irak savaşı için bu gökyüzünü aydınlatan füzeler, Suriye için kıyıya vurmuş bir çocuk cesedi, Vietnam için ise yanan bedenler diyebiliriz. Ancak orta yerde yaşanan şey, yaklaşıp birinci dereceden tanıklık edildiğinde çok da gerçek. Katıksız ve acımasız gerçek. Ölenler, öldürenler, yakılanlar, yıkılanlar. Bizim karşılaştığımız işin bu yanı. Ben oradaydım ve neler yaşandığını gördüm. Uzaktakiler için, tanıklıklar semboller üzerinden olduğunda ve ikincil kaynaklardan sağlandığında, sembollere takılıp yaşanmamış gibi olabilir. Öyle sayabilirsiniz. Ama yakınıdaysanız savaşın gerçekliğini hissetmemeniz mümkün değil.

Ölü bedenler konusunda bir şey daha söylemek isterim. Daha önceki hiçbir savaşta bu denli ceset girmedi evlerimize. Gerçekten devasa boyutta bir ölüm görselliği hâkim Ukrayna Savaşı'nın temsilinde. Peki bu kadar cesedi evlerimize sokan şey nedir? Coğrafya mı? Medya endüstrisi içindeki para akışı mı, mesela reklam verenlerin duruma ses çıkarmaması mı? İmgelerin şiddetini gözümüze sokarak taraf olmamızın istenmesi mi?... Ayrı ve çetrefilli bir tartışma konusu bu.

Ayşe Nevin Yıldız: *Ukrayna özelinde, baktığımızda savaş alanının bir film ya da dizi seti gibi kurulduğunu da görüyoruz. Bir yandan savaş sürerken bu setler nasıl kuruluyor, nasıl işliyor, neye hizmet ediyor? Daha açık bir soruyla savaşın gerçekliği noktasında hakikatle ilişkimizi nasıl kuracağız biz bu tablo karşısında? Hakikat ötesi kavramıyla birlikte düşününce, gazetecilik etiği açısından yeni bir döneme, farklı sorgulamalara*

yol açacak gibi bu savaş, ne dersin? Bu yöndeki deneyimlerin neler? Mesela haberlere yansıdığı gibi bir soykırım oldu mu, gördüğümüz ve tanık olduğumuz kadar çok insan öldürüldü mü? Bu konuda çelişkili açıklamalar okuduk çünkü...

Ümit Bektaş: Savaşta çok insan öldürüldü. Burada "çok" nedir tartışılır tabii. Bana göre birden fazlaysa çoktur diyebilirim mesela. Birinci Dünya Savaşı'nda bir cephede bir gecede on binler ölüyordu. O zamanla kıyaslandığında az belki bu sayı. Ama günün dünyasında çok mu? Çok. En azından ben bu kanıdayım. Ukrayna'dayken bir yerlere füzeler düştüğünde arkadaşlarım Türkiye'den arayıp, "kim attı o füzeyi, Ukrayna kendini mi vurdu?" diye soruyorlardı. Bunu cephede, savaşan taraflardan birinin yanındayken ve diğerine hiç yaklaşamazken cevaplamak çok zor. Bu koşullarda haberden söz edeceksek, sonuçta bir haberi elinize aldığınızda farklı kaynaklardan okumanız, habere konu olan olayı farklı taraflardan izlemek gibi yöntemlerle hakikatle olan ilişkinizi daha güçlü kurmanız bugün hala mümkün. Bana sorarsanız, bugün, tüm dezenformasyon olasılığına rağmen internet gerçeği aramayı bir taraftan da mümkün kılabilen şahane bir kaynak. Bunu kullanmak lazım. Ne kadar bilinçli okursanız kandırılmanız o kadar zor olur. Bu savaşta kimi

dehşet sahneleri kurulmuş mudur? Yer yer çeşitli yalanlar pazarlanmış mıdır? Kuşkusuz evet. Ancak öte yandan, olay, yani savaş o kadar göz önünde yaşıyor ki tüm bunların kurmaca olması imkânsız. Şimdi gerçek ve kurgu karmaşası aynı anda var olsa da yanılırlar zamana yenilecek tabii ki. Bugünlerin sıcak atmosferinden uzaklaşıldığında, zamanı geldiğinde, savaş atmosferinde gerçeklerden ne şekilde ne kadar uzaklaşıldığını daha iyi göreceğiz.

Ayşe Nevin Yıldız: *Biliyorsun biz bir de yakın zamanda Suriye savaşına tanıklık ettik. Şimdilerde ise iki savaşı karşılaştıran ve hatta ikisi arasında zıtlıklar kurulması suretiyle üretilen ayrımcı bir dil mevcut. Mesela Suriye savaşında ülkesini terk edenlerin görüntüleri kullanılıyordu ağırlıklı olarak. Oysa Ukrayna'da savaşan bir halk var karşımızda gibi görünüyor! Öyle mi gerçekten de? İkisi arasında kurulan farklar ne tür imgeler üretiyor sence ve neye hizmet ediyor?*

Ümit Bektaş: Savaşın iki güçlü görseli var her zaman: Kaçanlar ve savaşanlar. Mülteciler ve silahlılar. İki savaşı karşılaştırmaya çalışırsam, elbette Suriye gazeteciler için erişim açısından daha zor ve tehlikeliydi. Basın orada bu denli rahat hareket edemedi. Aslında ben sorudaki tespite katılmıyorum. Ukrayna Savaşında gidenler de en az savaşanlar kadar işlendi medyada. Tren garları, sınır kapıları hep göz önündeydi. Tabii medya hep kendi *hinterland*'ına daha çok önem atfeden bir yapı. Maalesef Ukrayna Yemen'den daha yakın bize ve Avrupa'ya. Yemen'i o kadar görmedik, merak etmedik, ama yakınımızda olması nedeniyle Ukrayna'daki hikâye daha çok ilgi çekti. Çekmeye de devam ediyor. Ayrımcılıktan söz ettin bir de. Elbette, ne yazık ki faşizm yükselen bir olgu. Dolayısıyla ayrımcı dile Ukrayna Savaşı sürecinde de çok tanık olduk. *Hinterland*, yani bahçe benzetmemi hatırlatayım. Burada bizim için bir *hinterland* biraz farklıydı: Suriye bizim için yakındı, tamam. Ama arka bahçedeydi. Bir süre gözler kaçırıldı, konfor alanından çıkmayıp görmezden gelinebildi savaş. Ukrayna ise kapı önü gibi daha çok. Kapı önü benzetmesini açayım biraz: Eve girip çıkarken sırtınızı dönmeniz pek mümkün değildir kapıya. Suriye arkamızdayken, Ukrayna gözümüzün önündeydi yani.

Ayşe Nevin Yıldız: *Daha genel anlamda, iki savaş arasında imge seçimi açısından ne tür farklılıklar var sence?*

Ümit Bektaş: Ben her savaşın satan imgesinin üç aşağı beş yukarı aynı olduğunu düşünüyorum. Bugün tezgâha ölüm, yarın asker, sonraki gün mülteci koyuyorlar. Biz de bunu

hemen kabul ediyoruz. Uzakta olana daha ilgisiz olduğumuz için bombanın düştüğü yeri önemsemiyorsak bombardımanı izliyoruz, film izler gibi. Yakınımızda olandan dehşete düştüysek parçalanan yok olan sivil hayatları görüyoruz... Mesafe ilginç bir şey. Bu dediklerimi acımasız bulabilirsiniz ama savaşın şiddetine şaşırılmamız bir çeşit naiflik olurdu bence. Hayata karşı takındığımız tavır da biraz böyle değil mi hem? Bazı şeyleri kendi sorunumuz olarak görürken ona yaklaşıyoruz, bazılarına öyle rahat sırt çevirip "bana ne"

diyebiliriz ki o bizim uzağımıza düşüyor. Buna ek olarak, üstüne üstlük ana akım medyanın ticari boyutu da var. Daha önce de söylediğim satabilme kaygısı savaş koşullarında da orada. Kaldı ki artık gazetecilerin gazetelerinin olduğu çağda da değiliz. Medya sahiplikleri büyük şirketlerin tekelinde. Hal böyle olunca medya ait olduğu iktidar odağının aracına dönüşüyor. O odağın menfaatini göz ardı etmesi ve olaylara tam ortadan ve tarafsız bakması çok zor.

Ayşe Nevin Yıldız: *Senin iki ayrı savaştaki çektiğin görüntüler nitelik olarak birbirinden farklılaştı mı peki?... Bir savaş muhabiri nasıl çeker fotoğraflarını?*

Ümit Bektaş: Hep aynı fotoğrafçıydım aslında. Etik kuralları hiçbir zaman bir tarafa bırakmadım. Sonuçta gün sonunda, ya da eninde sonunda vicdanınızla baş başasınız. İşte bu yüzden gördüğümü aktardım her zaman. Kurmaca peşinde olmadım. Benimle gerçeklik arasında duran fotoğraf makinamı olabildiğince müdahil sıfatından arındırıp tanıklığa yönelik kullandım. Tabii fotoğraflarıma bakanların kullandığım objektifin açı genişliğinin 360 derece olmadığını unutmamaları gerekir. Fotoğraflarımın açısı makineme taktığım objektif kadardır. Savaş muhabirinin fotoğrafı nasıl çekeceği konusundaki mottomu ve dileğimi, David Fromkin'in *A Peace to End All Peace* başlıklı kitabının isminden uyarlamak isterim: Savaşa son veren savaş fotoğrafları çekmek isterdim!

